

Бу Самарканд ахли фойдасига қарор чиқарган ва унинг шарафи билан шаҳар ахли Исломи динига киргани ҳақидаги буюк бир маҳкама тарихидир. Муслмон ва ғайридинлар орасида ҳар қандай вазиятга қарамадан Исломи адолатига далил бўлган Исломи тарихининг ёркин саҳифаларидан бири ҳамдир.

Маълумки, Самарканд – Марказий Осиёнинг гўзал шаҳарларидан бири. Исломи келишидан олдин бу ўлка аҳолиси мушрик эди. Уларнинг бутлари тошдан ясалган бўлиб, қимматбаҳо тошлар беэаб турарди. Бутларга сизгиниш жойи тоғлар ораси эди. Бу олий қохинлар сизгиниши учун мўлжалланган жой, ундан ташқари, Самарканд марказида ҳам сизгиниш учун майда-чуйда жойлар кўп эди.

Ўша даврларда зоҳидлиги, солихлиги бошқаларга мисол қилиб кўрсатиладиган одам мўминлар амири эди. У адолатли, тақводор ва зоҳид бўлиб, жуда кўп ибодат қиларди. Исмои Умар ибн Абдулазиз (680-720) эди (рахимахуллох).

Рум қайсари ва форс шохлари эга бўла олмаган ерлар унга тобеъ, у бошқарган мамлакат чегараси Атлантика уммонидан бошланиб, Хитойгача етган эди.

Маъмур сарқарда Қутайба ибн Муслим бошчилигидаги муслмонлар кўшни Самарканднинг шарқий тарафига келганларида, шаҳар аҳолиси хабар топиб, мудофаага ўтмаслиги учун шаҳар ортида жойлашган тоққа қараб юришади. Орқа тарафдан ҳужум қилиш имкониятига эга бўлишади. Сўнг улар бўрон қаби шаҳарга бостириб қиришади ва зикр айтган холларида тезда Самарканд марказини эгаллашади. Аҳолини эса тўлиқ бўйсундира олишмайди. Шаҳар ҳокими, қохинлари ва қўмондонлари тоғлар орасидаги бутларга сизгинадиган жойга қараб қочишади, аҳоли эса муслмонлардан кўркиб уйларига беркиниб олишади.

Озрок муддат ўтиб, улар сув ва таом учун уйларидан аста-секин чиқа бошлади, аввалига бу иш учун ўз болаларини ташқарига чиқаришади; муслмонлар эса уларга теғмас, аксинча, қеракли нарсаларини уйларига олиб келишда ёрдамлашиб ҳам туришар эди. Болалар эса хурсанд холларида уйларига емак ва ичмақларини келтиришар эди.

Шу тариқа қалбларига хотиржамлик иниб, ўз ер ва мулкларига қайтишни бошлашади. Ажабки, мол-мулкларини қандай ҳолатда қолдиришган бўлса, қайтиб уларни шундай ҳолатда топишади. Улар олдинги одатий ҳаётларини давом эттирадилар. Муслмонлар ва самарқандликлар орасида савдо-сотик ва бошқа муносабатлар ўрнатилиши бошланади. Улар муслмонларда омонатдорлик ва тўғрилиқни кўришади, муслмонлар тарафидан уларга ҳеч қандай зулм ҳам бўлмайди.

Бир самарқандлик билан муслмон ўртасидаги баҳсда шаръий маҳкама

самаркандликнинг фойдасига қарор чиқаради. Бу шаҳар аҳолисининг чексиз хайратига сабаб бўлади.

Ушбу воқеа ҳақидаги хабарлар тоққа қочиб кетган роҳибларга ҳам етиб боради. Ўшанда улар агар босқинчилар адолат билан ҳукм қилаётган бўлса, уларнинг амирлари ҳам солих киши эканига шубҳа йўқ, дейишади ва ўзларидан бир кишини бўлган воқеаларни унга етказиш учун юборишади.

Шу топширик билан ёш қохин юраги кўрқувга тўла ҳолатда Дамашқкача етиб боради. Бир катта саройга кўзи тушади ва буни амирнинг саройи деб ўйлайди, бироқ одамлар негадир бу саройга бемалол кириб чиқишмоқда. Сўнг у ҳам дадилроқ бўлиб ушбу саройга қиради. Бу чиройли ва қимматбаҳо тошлар билан безатилган, узун минорали машҳур Уммавийлар масжиди бўлиб, унда қимдир сажда қилган, қимдир эса рукъуда эди... Бундай мўъжизавий жойни кўрган элчи улар ҳақида фикр юрита бошлади. У мусулмонлар тезда саф-саф бўлаётганини кўриб, бунчалик кўп одам текис саф тортаётганидан анча ажабланди.

Намозни адо қилиб бўлгач, одамлар масжиддан чиқа бошлашди. У мусулмонлардан бирининг олдига бориб, мўминлар амири саройи ва амирларингиз қани деб сўради. Мусулмон киши: “Намозда имом бўлди-ку, нахотки сен уни кўрмадинг?” деб жавоб берди. Йигит намоз дегани нима? деб сўради. Мусулмон эса, Ягона ва шериклари бўлмаган Аллоҳ таолога таслим бўлиш ва унга ибодат қилиш, дея жавоб берди. Сўнг у: “Сен мусулмон эмасмисан?” деб сўради. Элчи йўқ, деб жавоб берди. Мусулмон эса табассум билан “Сен қайси диндасан?”, деб сўради. Йигит: “Мен Самарканд қохинлари эътиқод қилаётган диндаман. Улар эса бутларга сизинишади”, – деди. Мусулмон: “Биз мусулмонлар Аллоҳ таолога ибодат қиламиз ва унга шерик қўшмаймиз”, деб жавоб берди.

У мўминлар амири уйининг манзилени тушунтириб берди. Элчи йигит унинг айтганлари бўйича бир уйни топиб борди, уй олдига қандайдир одам деворини таъмирлаётган экан. Унинг қийимига лой теккан, абгоррок бир ҳолда эди. Йигит масжидга қайтади ва халиги мусулмонни топиб: “Устимдан қуляпсанми, мен мўминлар амири ҳақида сўраяпман, сен эса деворини таъмирлаётган бир фақир одамга йўллабсан”, деди.

Мусулмон элчи йигит билан Умар ибн Абдулазиз уйига келиб, амирул мўмининни кўрсатди. У эса деворини тузатмоқда эди. Ўшанда элчи яна унинг ҳазиллашаётгани айтди. Мусулмон эса Аллоҳ номи билан қасам ичди. Элчи йигит эса, қохинларнинг қибрини ёдга олиб хайратга тушди. У шундай ўйлар ичра ҳаёлга шўнгиган пайтда, бир аёл боласи билан мўминлар амиридан “Байтул мол”дан берилаётган нафақасини кўпайтиришларини сўраб келиб қолди. Шунда унинг ўгли амирул мўминийнинг боласи ўйнаётган ўйинчоққа талпинди ва унинг кўлидан тортиб олди. Амир мўминийнинг ўгли ўйинчоғини қайтариб оламан деган пайтда аёлнинг ўгли уни уриб юборди. Шунда боланинг юзи қонади ва ҳар қандай она қаби амирул мўминийнинг завжалари ҳам боласи томон чопди ва уни бағрига босиб ярасини боғлади. Кейин аёл ва боласига бақира кетди.

Халифанинг хотини қим эканини биласизми? У сарой ва подшоҳ тарбияланувчиси, отаси, эри ва иниларининг ҳаммаси мусулмонларнинг буюқ халифалари бўлган Фотима бинти Абдулмалик эди. Шунда Умар ибн Абдулазиз нима қилдилар?

Аёл ва боласининг юзига бокдилар. Уларни кўркинч чулғаб олганди, тинчлантирдилар. Ўғилларидан ўйинчоқни олиб боланинг қўлига бердилар. Аёлга оладиганига қўшимча қилиб берилишини буюрдилар. Сўнг ўз ўғилларини юзидан ўпиб уни ҳам

тинчлантирдилар. Сўнг хотинларига бокдилар ва: “Мехрибоним, уни, боласини кўрkitиб юбординг. Пайгамбар (с.а.в.) айтганлар: “Ким бир мусулмонни кўрkitиша, Аллох уни киёмат куни кўрkitиша”, дедилар, сўнг деворни тузатишни тўхтатдилар.

Йигит халимлик огушида эканини хис килиб амирул муъминийнга якинлашишга журъат этди. Умар ундан нимага келганини сўраганларида, у шундай жавоб килди: “Хўжам, Самарканд ахлининг хаккини сўрайман. Сизга Кутайба ибн Муслим устидан шикоят килиб келдим. Биз сизнинг адолатингизни биламиз, инсоф килишингиздан умидвормиз. Кутайба тўсатдан бизга хужум килди. Биз сизларнинг уч кун душманга мухлат беришингиз ва ислом, ёки жияя ёхуд уруш ўртасида ихтиёрли килиш одатингиз эканини билардик”.

Умар: “Бу бизнинг одатимиз эмас, балки у Аллохнинг амри ва Расулининг (с.а.в) суннатларидир”, дедилар. Шунда йигит: “Кутайба бундай килмади”, деди.

Буларни тинглаган амир қарор чиқаришга шошгани йўқ, чунки у зотнинг факат бир тарафни тинглаб қарор чиқарадиган одати йўқ эди. Бир парча қозоқ олди ва икки қатор сўз ёзиб деди: “Буни Самарканд ноибига етказ, у сизларга зулм қилишдан тўхтайди”.

Йигит Дамашқдан Самаркандга қараб йўлга отланди. Чўл ва тоғлардан ўтиб борар экан, ўзича: “Шу бир мактуб Кутайба қиличлари олдида нима қила олар экан? Самаркандга келгач у мактубни қохинларга беради. Улар эса, бу мактубга қўра қарор чиқариши учун уни ноибга беради. Ноиб мактубдан хайратга тушса ҳам у мўминлар амири қўлини (ёзувини) танир эди. У, ҳақиқатан ҳам, мактуб амирдан эканига ишонч ҳосил қилиб, хатни очди, унда эса қуйидаги сўзлар битилган эди: “Мўминлар амиридан Самарканд ноибига. Ассалому алайкум ва раҳматуллоҳи ва баракатуҳ! Самарканд қохинлари билан Кутайба ўртасидаги мувоҳасани ҳал қилиш учун қози тайинла. Ўзинг эса, Кутайба ибн Муслим ўрнини эгалла”. Ноиб Кутайбани қалаба ва фатхлардан қалғитмаслик учун уни орқага қайтаришни истамас эди.

Бирок на қозоқ, амирнинг буйруғини бажариш қерак. У тезда қози тайин қилади. Қози Кутайбага тез қайтишни буйради. Маҳкама масжидда бўлиши тайин қилинади. Қохин ва аҳолини ҳам масжидга йигишади, Кутайба ибн Муслим ҳам келтирилади. Унга қозининг буйруғи етиб қозониди, у қайтиш учун икки кун одан тушмасдан шаҳарга қайтиб қелади. Қохинлар Кутайбанинг қайтиб қелганини эшитиб, қўрқувдан сув терга қотишади.

Кутайба масжидга қирди, қиличини қўйди ва қози олдига қелиб турди. Қози эса, Кутайбага даъвоғар ёнида ўтиришга амр этди. Маҳкама қараёни бошланди.

Сўнг қози қохинга юзланиб даъвосини арз қилишни айтди. Қохин: “Бу қўмондонингиз Кутайба ибн Муслим қиёматингизга оғохлантиришсиз қирди. Қамма мамлақатларга уч танлов; ислом ёки жияя ёки қарбни тақлиф қилди. Аммо бизни қийла билан қосиб олди”, деди.

Қози Кутайбага юзланди ва: “Бу шикоятга нима дейсан?”, деди. Кутайба унга жавоб қилди: “Аллох қозини ислоҳ қилсин! Қарб бу қийладир. Бу мамлақат ўта қудратли. Фатх олдида тўганок бўлиб турганди. Мен қилардимки, агар икки томон урушадиган бўлса қонлар анҳор бўлиб оқарди. Аллох мени бу режага йўллади. Бу қутилмаган ишимиз билан мусулмонларни қатта қарардан қимоя қилдик ва душманимизнинг қонини ақрадик. Қа, биз уларни қавқулодда қолга қолдик, лекин уларни қутқардик ва уларга исломни танитдик!”

Қози унга: “Эй Кутайба, уларни исломга ёки жияяга ёхуд қарбга қакирдиларингми?”, деди. Кутайба жавоб қилди: “Йўқ. Айтган қабаларимга қўра қутилмақанда хужум

килдик”. Шунда кози деди: “Эй Кутайба, сен икрор бўлдинг. Агар даъво килинаётган киши айбига икрор бўлса муҳокама тугайди. Эй Кутайба, Аллох бу умматга факат дин туфайлигина нусрат берган. Хиёнатдан сакланиш ва адолатла туриш дин буюкликларидандир. Аллохга касамки, биз уйимиздан Аллох йўлида жиход килиш учунгина чикканмиз. Ерга эга бўлиш, мамлакатларни босиб олиш ва ноҳак унда олий бўлиш учун чикмаганмиз!”.

Сўнг кози башарият тарихидаги энг ажиб ҳукми чикарди: “Мусулмон кўшинининг хаммаси Самарканддан уч кун ичида қандай тез кирган бўлса шундай тез чиқиб кетсин ва шаҳарни ўз аҳлига қайтарсин. Уларга урушга ҳозирланишга фурсат берилсин. Сўнг уларни огохлантирсинлар ва ислом ёки жия ёхуд харб ўртасида ихтиёр берсинлар. Агар улар харбни танласалар, у холда уруш бўлади. Бу Аллох таоло шариатининг ва пайгамбари (с.а.в.)нинг суннатининг татбиқи бўлади”. Мусулмонлар шаҳарни тарк қила бошлашди, кози ҳам туриб кохинлар олдида чиқиб кетди. Кохинлар ўз кўзларига ишонмай қолишди, Самарканд аҳли эса мусулмонлар шаҳарни қандай тарк қилаётганини кузатиб қолишди. Ўшанда ўша йигит: “Аллохга касамки, уларнинг дини – ХАК”, деди ва калимаи шаҳодатни айтди. Йигит орқасидан кохинлар ҳам Аллохнинг ягоналигига шохдат келтирди ва Ислумни қабул қилди.

Ўшанда иш узок чўзилмай Самарканд аҳлининг хаммаси Ислумни қабул қилганди. Ха, бу Аллохнинг барҳаёт дини Ислумдир! Бу бизнинг умматларнинг яхшиси бўлган кунларимизда нур, раҳмат ва адолат билан ёзган тарихимиздир!..

Интернет маълумотлари асосида
Абу Муслим тайёрлади